

РЕЦЕНЗІЯ

Марченка Сергія Миколайовича,
кандидата мистецтвознавства, доцента,
доцента кафедри режисури та драматургії кіно і телебачення
Інституту екранних мистецтв Київського національного університету
театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого
на дисертацію Горобця Кирила Юрійовича
**«Особливості українського виробництва телевізійних серіалів
у контексті європейського телеринку»**
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»,
галузь знань 02 Культура і мистецтво

1. Актуальність теми дослідження

Дисертаційна робота Кирила Горобця присвячена актуальній та недостатньо дослідженій проблемі. Незважаючи на наявність достатньої кількості праць з історії українського телебачення, телесеріальної культури чи й ширше – екранного мистецтва, комплексний аналіз виробничих моделей українських телесеріалів у контексті сучасного європейського телеринку практично відсутній.

Дисертація викликала асоціацію розлогого інтерв'ю сорокалітньої (1983) давності Дж. Грацціоні з Ф. Фелліні, де йшлося і про кризу кіно та наростаючий поступ телевізійних фільмів, які за спостереженням Фелліні, були наповнені одноманітністю зорових образів, порожнечою й віддаленістю від реальності. Та протягом наступних десятиліть традиційний телевізійний фільм помітно трансформувався у телесеріал, який з виключно телевізійного продукту стає однією з провідних форм світової, у тому числі й української екранної культури. Проблема наративних змін у телесеріальній продукції стала предметом досліджень вже тоді, що дисертант і відображає у 1-му розділі посиланням на Д. Бордвелла (1985) та дві його пізніші праці.

Цілком закономірне звернення дисертанта й до концепції Дж. Міттелла – на понятті наративної складності та поясненні як саме серіал від простого

епізодичного формату перейшов до багаторівневої системи, яка потребує активної участі глядача в конструюванні причинно-наслідкових зв'язків (С.25).

Важливим є звернення автора й на працю Аманди Лотц, завдяки чому фокус його дослідження зміщується від розгляду структури серіального тексту до умов його виробництва, дистрибуції та споживання. Таким чином, дисертант отримує інструмент для аналізу телевізійного серіалу не лише як художнього твору, а й як індустріального явища, яке поєднує творчі, технологічні, економічні, культурні та виробничі процеси. Спираючись на зазначені праці, автор розглядає процеси виробництва телевізійних серіалів в Україні, які набули особливого значення після 2014 року, а особливо – від початку повномасштабної російської агресії, коли переорієнтація на європейський медіаринок стає не лише економічною необхідністю, а й складовою державної культурної політики. Показано механізми інтеграції українських телевізійних серіалів до європейського аудіовізуального простору, розвиток цифрових технологій, стримінгових платформ, міжнародної копродукції, що суттєво змінили принципи створення, фінансування, просування і сприйняття серіального контенту. Такий підхід цілком відповідає тенденціям світових screen studies, які дедалі частіше розглядають саме виробничі моделі аудіовізуальної індустрії.

Дослідження має міждисциплінарний характер, здійснене на перетині методологій мистецтвознавства, медіадосліджень, теорії екранної культури та практики аудіовізуального виробництва. Усе це безумовно визначає актуальність роботи як для української кінознавчої науки, так і для практики сучасного телевізійного виробництва.

2. Наукова новизна результатів дослідження

До найбільш вагомих результатів дослідження належить запропонований автором комплексний аналіз та цілісна концепція сучасного виробництва українських серіалів в умовах співпраці з європейським телеринком – модель, що охоплює продаж готового продукту, форматний експорт та міжнародну копродукцію.

Однією з безперечних переваг роботи є систематизація сучасних європейських стандартів high-end fiction та їх застосування до аналізу українських телевізійних серіалів. Дисертант не обмежується описом технологічних характеристик, а й розглядає їхнє застосування у виробництві у взаємозв'язку із художньою якістю, наративами та засадами міжнародної дистрибуції. Запропонована класифікація дозволяє не лише систематизувати існуючі практики, а й оцінювати конкурентоспроможність українського продукту відповідно до сучасних вимог європейського аудіовізуального ринку.

Вагомим науковим внеском можна вважати й авторську періодизацію розвитку виробництва українських серіалів, яка враховує не лише історичні віхи розвитку держави, а й зміни виробничих моделей, мовної політики, міжнародної співпраці та ринкових механізмів. Автор осмислює серіальне виробництво як культурний процес, що динамічно реагує на суспільні зміни.

Науковий інтерес викликає й запропоноване автором поєднання культурологічного, соціокультурного та виробничого підходів для удосконалення методології комплексного аналізу телевізійних серіалів. Така методологічна інтеграція помітно розширює можливості аналізу сучасного серіального виробництва та може бути використана в наступних кінознавчих дослідженнях.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення – дисертант розвиває уявлення й доповнює знання про функціонування телевізійного серіалу як складного аудіовізуального формату, що поєднує художню, виробничу, економічну та культурну складові. У першому розділі зосередженому на теорії, автор демонструє історичну асиметрію розвитку українського та західного телевиробництва. На відміну від спрощеної констатації відставання, українську ситуацію дисертант пояснює запізнілими формуваннями серіального ринку, комерціалізацією телебачення, зовнішніми замовленнями і залежністю від імпортованих моделей.

Однією із сильних сторін першого розділу є не механічний огляд літератури, а розмежування американської, італійської, французької та британської традицій

серіалознавства. Автор показує, що американський підхід тяжіє до індустріального й наративного аналізу, італійський — до естетики та онтології серіальності, французький — до соціосеміотики, а британський — до культурних студій і суспільної цінності телебачення (1.1. «Теоретичні основи дослідження телевізійних серіалів»).

Дисертант пропонує комплексну модель оцінювання виробничого та інтеграційного потенціалу телевізійних серіалів, розширює спектр підходів для їх аналізу; вдало демонструє, що сучасний український телесеріал розвивається вже не лише за логікою національного телебачення, а й у руслі глобального платформного ринку, що принципово змінює критерії оцінювання аудіовізуального продукту. Одним із найбільш цікавих авторських результатів є запропонована періодизація розвитку українського серіального виробництва (1991–2013; 2014–2021; з 2022 року), яка враховує не лише хронологію, а й зміну мовної, виробничої та ринкової парадигм. Запропонована періодизація може бути використана як основа для подальших досліджень історії української телевізійної індустрії. Вдалим є прагнення автора уточнити дефініції базових термінів («телевізійний серіал», «high-end fiction», «копродукція», «форматний експорт», «платформна дистрибуція»), що підвищує термінологічну визначеність роботи.

Практичну цінність роботи посилює орієнтація не лише на академічне середовище, а й на професійну телевізійну індустрію. Її положення можуть зацікавити практиків телевізійної індустрії, продюсерів, сценаристів та керівників аудіовізуальних проєктів, які працюють над виходом українського контенту на міжнародний ринок. У роботі вдало простежується взаємозалежність між художньою якістю телевізійного продукту та особливостями його виробничої організації.

Одне із найвдаліших авторських положень – виокремлення «співвідношення локального й універсального не лише як змісту серіалу», а «його здатності функціонувати в транснаціональному аудіовізуальному просторі» (С.49, підрозділ 1.2. «Методологія дослідження телевізійних серіалів»). Йдеться про

критерій «культурної перекладності» серіалу не як декоративної категорії, а як *практичний інструмент*, за допомогою якого може оцінюватися здатність українського продукту зберігати національну специфіку і водночас бути зрозумілим транснаціональній аудиторії.

Автор переконливо доводить, що європейський стандарт аудіовізуального продукту не можна зводити до роздільної здатності зображення чи якості звуку. Він охоплює чотири пов'язані складові: правову відповідність, виробничі стандарти, технологічну сумісність та культурну релевантність (2.1. «Європейські стандарти виробництва аудіовізуального контенту»).

Сильною стороною дослідження є використання актуального корпусу українських телевізійних серіалів останніх років, що забезпечує сучасність отриманих висновків. Для аналізу автор обирає серіали різних періодів і різних виробничих моделей («Нюхач», «Слуга народу», «Схованки», «Кріпосна», «Перші дні», «Перевізниця»), що забезпечує репрезентативність емпіричної бази. Вдалим є висновок, що постпродакшн у сучасному серіалі перестає бути завершальною технічною операцією, а стає творчим простором, де остаточно формуються атмосфера, темпоритм, колористична система, звукове середовище і візуальна достовірність твору (2.3. «Технологічні засади виробництва сучасних українських серіалів»).

Особливий інтерес викликає аналіз функціонування телесеріалу як інструменту культурної дипломатії України, який сьогодні набуває особливого значення як міжнародної екранної репрезентації України як держави. Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі галузі аудіовізуального мистецтва та медіавиробництва, зокрема, для викладання дисциплін з теорії екранної культури, організації телевізійного виробництва, телепродюсування, міжнародної копродукції та медіаменеджменту.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Автор дослідження посилається на 233 джерела (123 – іноземних авторів) – монографії, наукові публікації як фахового, так і філософського,

культурологічного та комунікативного спрямування, на матеріали довідкового характеру, на нормативно-правові та аналітичні документи, на численні публікації в медіа, що підкріплюють авторські висновки.

Відзначимо, що поставлені у вступі сім завдань реалізуються послідовно. Кожне із завдань всебічно було розглянуто у розділах дисертації і відповідно до завдань сформульовано сім висновків, які логічно випливають із проведеного дослідження. Робота характеризується належним рівнем наукової аргументації, переконливістю викладу та результатів.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Автор переконливо поєднує аналіз теоретичних джерел із вивченням сучасної практики телевізійного виробництва, що свідчить про належну його обізнаність як із науковими концепціями, так і з реальними процесами функціонування сучасної кіносеріальної індустрії. Також демонструє високий рівень опанування сучасною методологією мистецтвознавчих досліджень, доречно застосовує культурологічний, соціокультурний, історичний, компаративний та виробничий підходи, що дозволяє всебічно розглянути проблему.

6. Апробація результатів дослідження. Повнота викладу основних результатів у наукових публікаціях

За темою дисертації опубліковано 3 статті у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, а також 5 апробаційних праць – тез та матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій. Отже, основні результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані у науковому середовищі та достатньо повно відображені у публікаціях автора, а кількість опублікованих праць відповідає чинним вимогам до здобуття ступеня доктора філософії та свідчить про послідовний розвиток авторської наукової концепції.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Структура дисертації – логічна, послідовна та відповідає меті й завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Послідовність викладу матеріалу забезпечує поступове розкриття теми – від теоретико-методологічних засад через аналіз сучасного українського серіального виробництва до узагальнення моделей інтеграції українських телевізійних серіалів до європейського аудіовізуального простору.

Автору вдалося уникнути композиційної фрагментарності. Кожен розділ має внутрішню завершеність, а висновки до кожного з розділів логічно підводять до загальних висновків дисертації. Матеріал викладено послідовно, наукова аргументація ґрунтується на широкому колі сучасних українських та зарубіжних джерел, а також на використанні емпіричного матеріалу, аналізі конкретних телевізійних серіалів та сучасних виробничих практик.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам, виклад матеріалу характеризується науковою послідовністю, чіткістю формулювань та належною термінологічною культурою. Представлені результати дослідження мають самостійний характер і свідчать про сформованість автора як науковця, здатного здійснювати комплексні мистецтвознавчі дослідження.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях

Використані автором наукові праці належним чином процитовані, усі запозичення супроводжуються відповідними бібліографічними посиланнями, а сформульовані наукові положення та висновки мають авторський характер. Основні результати дослідження відображено у наукових публікаціях, пройшли апробацію. Робота справляє враження самостійно виконаного комплексного наукового дослідження, у якому автор послідовно реалізував власний дослідницький задум. Ознак порушення академічної доброчесності під час ознайомлення з дисертацією не виявлено.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Високо оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження, висловимо й окремі зауваження та побажання, що мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової цінності роботи.

1. Автор переконливо аналізує відповідність українських телевізійних серіалів сучасним стандартам high-end fiction, однак переважну увагу приділяє художньо-виробничим характеристикам серіалів. Перспективним напрямом подальших досліджень могло б стати детальніше порівняння економічної ефективності різних моделей виробництва, насамперед – традиційного телевізійного фінансування, міжнародної копродукції та виробництва контенту безпосередньо для глобальних стримінгових платформ. Такий аналіз дозволив би повніше розкрити практичний потенціал запропонованих автором моделей. Доцільно уточнити: які ознаки є обов'язковими для віднесення серіалу до high-end fiction, а які — лише бажаними. Наприклад, національний серіал із високою художньою та технологічною якістю, але без міжнародної копродукції, чи може повною мірою належати до цієї моделі?

2. Запропоновані три етапи розвитку українського серіального виробництва є логічними, проте нижня межа євроінтеграційного етапу — 24 лютого 2022 року — потребує додаткового пояснення. Європейська переорієнтація, мовна трансформація і перші міжнародні копродукційні практики почали формуватися після 2014 року. Тому постає питання: чи є 2022 рік початком принципово нового етапу, чи радше моментом різкого прискорення процесів, започаткованих раніше?

3. Значну увагу приділено інтеграції українських телевізійних серіалів до європейського ринку через міжнародну копродукцію. Разом із тим було б доцільно детальніше розглянути питання впливу алгоритмічних рекомендацій сучасних стримінгових сервісів на формування виробничих стратегій серіалів. Адже алгоритми цифрових платформ дедалі частіше визначають жанрові, драматургічні та форматні особливості телевізійного продукту, тому цей аспект міг би бути суттєво розширеним. Поглибленішого розгляду заслуговує й

аналіз економічних моделей виробництва серіалів для глобальних цифрових платформ, трансмедійного розвитку сучасних серіальних франшиз, що дедалі більше визначають європейський телевізійний ринок.

4. Значне місце у роботі займає аналіз виробничих процесів сучасної української серіальної індустрії, однак поза детальним розглядом залишаються перспективи використання у телевізійному виробництві новітніх технологій віртуального продакшну, штучного інтелекту та генеративних інструментів. Зважаючи на стрімкий розвиток цих новацій у світовій аудіовізуальній індустрії, їх включення до майбутніх досліджень автора могло би суттєво розширити наукову картину розвитку українського серіального виробництва.

5. Було б цікаво доповнити дослідження (хоча б побіжно) порівняльним аналізом виробничих моделей Польщі, Чехії та інших сусідських країн, які пройшли схожий шлях інтеграції до європейського аудіовізуального простору.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, відкривають перспективи подальших наукових пошуків автора і жодною мірою не применшують вагомості отриманих результатів.

10. Загальний висновок і оцінка дисертації

Автор дослідив сучасний стан українського телевізійного серіального виробництва, визначив закономірності його трансформації в умовах цифровізації медіасередовища та європейської інтеграції, запропонував власне бачення моделей інтеграції українських серіалів до європейського аудіовізуального простору. Особливо позитивне прагнення автора відмовитися від традиційного розгляду телевізійного серіалу лише як художнього тексту, а аналізувати його як складний виробничий процес, що поєднує творчі, технологічні та економічні чинники – здійснює ґрунтовний аналіз сучасних виробничих практик та стандартів high-end fiction.

Робота вирізняється логічністю викладу, достатньою широтою методології, належною джерельною базою, переконливим рівнем наукової аргументації та практичною спрямованістю отриманих результатів.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є достатньо обґрунтованими, мають теоретичну і практичну цінність для подальшого розвитку мистецтвознавства, досліджень аудіовізуального мистецтва та виробництва, а також можуть бути використані у професійній діяльності продюсерів, викладачів, дослідників медіакультури й телевізійної індустрії.

Дисертація Горобця Кирила Юрійовича «Особливості українського виробництва телевізійних серіалів у контексті європейського телеринку» – самостійне, завершене, актуальне та науково обґрунтоване дослідження, виконане на високому теоретичному рівні, відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво», галузь знань 02 «Культура і мистецтво».

Рецензент

Марченко Сергій Миколайович,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри режисури та драматургії кіно і телебачення

Інституту екранних мистецтв КНУТКиТ імені І. К. Карпенка-Карого

Сергій Марченко

Підпис *Марченко Сергія Миколайовича*
ЗАСВІДЧУЮ
НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

**ВІДДІЛ
КАДРІВ**

О. Білоус
24.01.2026